

NE HAJEŠ TUO OSTAVITI...

GRADSKA LOŽA, STUDENI 2001. GODINE

Slaganje robe u maštije

Jasenka Lulić Štorić
Etnološki odjel Narodnog muzeja Zadar

NE HAJEŠ TUO OSTAVITI...

(izložba u povodu 110. godišnjice pogibije preških lavandiera)

Tradicija je naša svakidašnjica. Bliska nama jer je proživiljavamo svakodnevno, u suvremenom brzom načinu života podložnja je promjenama i lomljivija od tradicije prve polovice 20.st., 19.st. i ranije. Osobito je seoska tradicijska kultura dugo i uporno nosila odredena pravila i obrasce.

Žena i muškarac imali su u toj kulturi zadane uloge, privikavajući se na njih još od najranije dobi. Naviknuti sav život prosijavati kroz sito kršćanskoga vrijednosnog sustava, nalazili su snagu za borbu i u najtežim situacijama. Tako je i trpljenje shvaćeno kao sastavni dio života.

Patrijarhalni vrijednosni sustav podredio je pojedinca zajednici, a ženu muškarcu. Stoga su samosvesnost, akcija, očekivane osobine muškarca. Objektno tretiranje žene, njezin podređeni položaj, okrenutost privatnoj, kućnoj, sredini, odredili su identitet žene kao supruge, majke, domaćice. Stoga je i razumljivo da je briga o čistoći rublja bila jedna od osnovnih ženinih obveza. I dok danas stroj za pranje rublja zamjenjuje ženu, ostavljajući joj to vrijeme za neki drugi posao ili za dokolicu, ranije je seoska žena podsta vremena trošila za pranje rublja. U otočnim sredinama bilo je malo vode. Nevjeste i neudane kćeri bile su zadužene za donošenje vode s daljih izvora, lokava ili seoske cisterne. Tako su žene više puta dnevno odlazile po vodu s kablom na glavi. Ispod njega su imale tzv. *sparu*, mali, okrugli, obično šareni jastučić, koji se i inače upotrebljavao za nošenje tereta na glavi. Voda je trebala za različite potrebe, a pranje robe svakako je zahtijevalo i veću količinu vode.

Osim vode trebalo je, također izdaljega, svakodnevno donositi brime (breme granja) za ognjište na kojem se kuhalo i *vorilo* (iskuhavalno) rublje. Iskustvo je pokazalo da pepeo (lug) prelivem vrućom vodom izvlači nečistoću, a talog maslinova ulja, tzv. murka upotrebljavao se za pravljenje sapuna (kuha se 71 murke, 51 vode i 1kg kauštike i izlijeva u drvenu kašetu).

Pranje rublja sastojalo se od nekoliko faza:

Prvo se roba morala razvrstati po prljavštini. Na dno maštela došla je najprljavija roba. Na vrh robe dolazi bijela krpa, a na nju *lužnica*, tj. jutena krpa od vreće.

Rublje se prvo namakalo u hladnoj vodi, a zatim se nalijevala vruća voda u kojoj je lug. Na dnu maštela je rupica kroz koju bi voda otjecala. Rublje je tako stajalo u kuhanoj vodi nekoliko sati. Nakon toga je slijedilo pranje. To je bio mukotrpan posao jer se roba prala po nekoliko sati, i to počevši iza ponoći. Na ručke maštela naslonila se koso drvena daska na kojoj je žena prala robu trljajući je po dasci. Taj mukotrpni posao lavandiera je završavala pred zorom. Oprano, ocijedeno i složeno po vrstama nosilo se rublje na vrulju, na razentivanje. Roba se sušila po žalu, mocirama ili na granju.

Blizina Grada (Zadra) nametala je češću komunikaciju s Gradom, u kojem se u prvom redu tražila mogućnost zarade. Ženi se također pružala prilika da izade iz kućnog okruženja u kojem ju je držao patrijarhalni vrijednosni sustav. Pranje robe zadarskih obitelji jedan je od takvih poslova. Njega su obavljale preške lavandiere (pralje). Iako je zarada lavandiera bila neznatna i ona njome ne bi mogla kupiti sve što je trebala, ipak je ovaj mali ženin iskorak iz patrijarhalnog svijeta za nju značio korak u samopoštovanju. Osim toga, ova druga, gradska kultura sigurno je utjecala na njezine navike i shvaćanja.

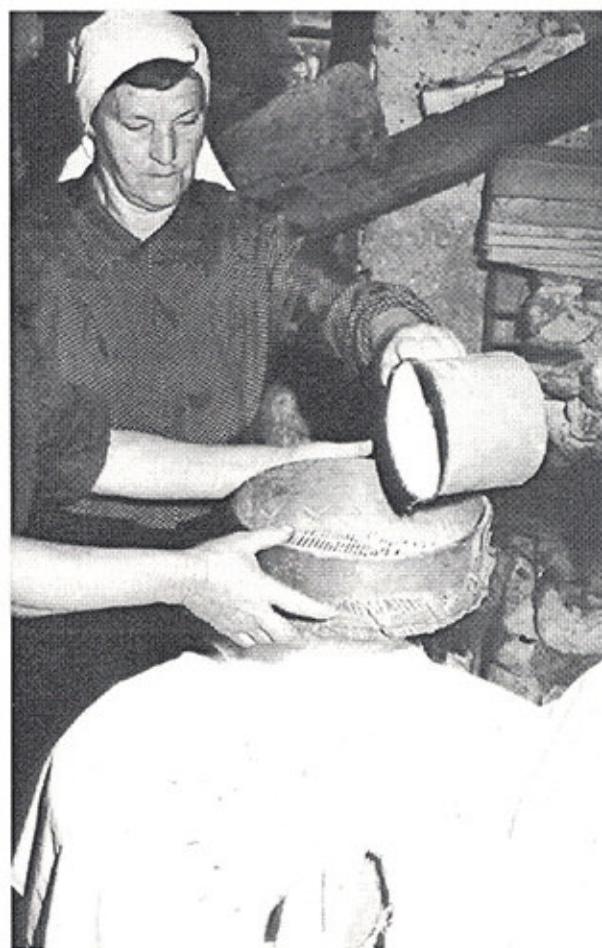
Značajan dio preških obitelji prao je robu Zadrana sve negdje do nakon II. svjetskog rata. Prema kazivanju najstarijeg naraštaja žena između prvog i drugog svjetskog rata to je bilo vrlo rašireno. Inače, ne zna se koliko je to stara tradicija. Prisutnost ove tradicije osjetila se 1991. na samom početku Domovinskoga rata, kada je zbog uništenja električnih vodova u Preku organizirano pranje lancuna (plahti) iz zadarske bolnice.

Najstarije kazivačice sjećaju se da je postojao određeni ritam odlaska po prljavo rublje u Grad i vraćanja čistog u Zadar. Ponedjeljkom su lavandiere u rano jutro gajetom odlazile u Grad po prljavo rublje. Svaka lavandiera prikupila je rublje od više obitelji. Rublje različitih obitelji razlikovalo se po različitim navezenim znakovima. Roba se slagala u kofe (košare) ili fagote (zavežljaje) i odnosila u Fošu, gdje je bila gajeta. U Preku se stizalo u popodnevnim satima. Čisto rublje vraćalo se u Grad u subotu. Taj ritam bio je isti čitavu godinu i nastojao se održati i pod teškim vremenskim prilikama. Tako se u subotu prije Mrtvog dana 1891. trebalo rublje vratiti u Zadar, ali je to bilo nemoguće zbog orkanske bure

Pokušalo se na Mrtvi dan, ali je taj pokušaj bio poguban. Naime, toga dana se u gajetu dužine 24 stope, vlasnika Luke i Bare Dorkin iz Preka, ukrcalo rublje i trideset jedan putnik. Gajeta je isplovila u sedam sati ujutro na jedro prema Školjiću. Valiki valovi zalijevali su gajetu morem i ona se brzo prevrnula. U štivi se nalazilo šesnaest lavandiera s opranim rubljem i one su stradale. To su:

Nošenje robe u kablu

Prosijavanje luga kroz siknicu

Pranje robe na dasci

Martinov Matija Antina 23 godine
Nižić Katarina žena Ante 56 godina
Dorkin Lucija udova Mate 75 godina
Dorkin Ivanica udova Šime 60 godina
Dorkin Jakomina žena Luke 54 godine
Mašina Stošica udova Ante 60 godina
Lovrić Ivanica Mihovilova 19 godina
Dorkin Tomica udova Vida 62 godine
Dorkin Tomica žena Mate 37 godina
Matacin Gašpe udova Ante 50 godina
Matacin Tomica žena Tome 26 godina noseća
Babin Matija Gašparova 19 godina
Jurin Barica žena Martina 47 godina
Martinov Marija žena Mate 60 godina
Jurin Gašpe žena Nikole 50 godina
Lovrić Šimica žena Mate 31 godina noseća
Spašeno je petnaest osoba

4. studenog 1891. zadarske novine "Narodni list" i "Il Dalmato" donose vijesti o ovoj tragediji. Glavar sela organizirao je vraćanje rublja vlasnicima u Zadar.

Kad danas razmišljamo o toj tragediji, kao da čujemo plač i jecaj djece i ostalih koji su ostali živi... Muk... Iz dubine tog muka pomalo izranja potreba za samoodržanjem i nastavkom života izražena rječima *ne haješ tuo ostaviti...*

Prečani su u znak sjećanja na pogibiju preških *lavandiera* obnovili 2001. godine staru vrulju, a članice "Kanice" (KUD) pokazale su ovaj stari tradicijski način pranja rublja.

Literatura:

SENKO SORIĆ, "MŽ ŽIVOT", Povjereništvo Matice Hrvatske Preko, Preko, 1999.

VALENTIN URANIJA, "O STRADANJU PREČKIH PRALJA 2. STUDENOG 1891. GODINE", Zbornik "Žena otoka", Narodni muzej Zadar, Zadar, 2001.

KATALOG:

ORIGINALNI PREDMETI:

1. Tronoge trpije i kotlenica za kuhanje vode, Preko, priv.vl.
2. *maštije*, veći drveni kabao, Preko, priv.vl.
3. Bijela krpa za *lužnicu* (jutena krpa od vreće), Preko, priv.vl.
4. *Siknica*, rešeto za prosijavanje luga, Preko, priv.vl.
5. *Murka i kauštika*, sirovina za izradu sapuna, Preko, priv.vl.
6. Domaći sapun u ribarskoj drvenoj kašeti, Preko, priv.vl
7. Daska za pranje robe, Preko, priv.vl.
8. *Fagot*, zavežljaj, Preko, priv.vl.
9. *Spare*, mali, okrugli jastučići za nošenje tereta na glavi,
Izradila "Kanica", Preko
10. *Lancun*, Zadar, vl.Zadarske bolnice

LAVANDIERE KAO INSPIRACIJA:

11. Anselmo Dorkin, Preko, *Lavandiera* iznad kabla,
skulptura(maslina), dim.40x 40 cm
12. Anselmo Dorkin, Preko, *Lavandiere* na vrulji,
skulptura (maslina), dim. 70 x 60 cm
13. Anselmo Dorkin, Preko, *Lavandiere* na vrulji,
duborez (hrast), dim. 30x 40 cm
14. Mojmir Dorkin, Preko, Maketa gajete
15. Senko Sorić, Amblem 16 lavandiera, dim.44 x 44 cm
16. Senko Sorić, ovitak iz knjige "MIZ ŽIVÖT" S.Sorića, "Prönje gospöske robe"
(kompjuterski prijepis)
17. Senko Sorić, Aranžman 16 lavandiera
*Aranžman posvećen utopljenim lavandierama (16 lumina,
16 bijelih krizantema, fuštan i lancun simboli otočne žene i
lavandiere, srebrne i modre školjkice, te originalna rebra
težačke otočne gajete.*

FOTOGRAFIJE:

18. Žena s kablom, Preko, 1991.
19. Stavljanje rublja u *maštije*, Preko, 1991.
20. Prosijavanje luga kroz *siknicu*, Preko, 1991.
21. Lijevanje vruće vode na lug, Preko, 1991.
22. Pranje robe u maštelu, Preko, 1991.
23. Sušenje i rezanje sapuna, Preko, 1991.
24. Pranje robe na vrulji, Preko,oko 1860.
25. Pranje robe na vrulji, Preko, 1957.
26. Pranje robe na vrulji, Preko, 1991.rekonstrukcija
- 27.-29. Odnošenje rublja s vrulje, Preko, 1991.
30. Sušenje *lancuna* na žalu, Preko, 1999. (color)
31. Sušenje *lancuna* na mociri, Preko, 1999. (color)
32. Suvremeneni način sušenja, Preko, 1999. (color).
33. Gajeta, Preko, 1999. (color)
34. Otvorenje spomen obilježja "Vrulja", 27.srpnja 2001. (color)

Fotografija br. 24. iz: Francesco Salghetti Drioli, Prečke pralje, Archivico storico per la Dalmazia, godina II, vol.III, svezak 13, travanj 1927.
Fotografije od broja 18. 29. iz fototeke Etnološkog odjela Narodnog muzeja, snimio Antun Travirka, Zadar
Fotografije od broja 30.- 34. priv.vl. snimio Senko Sorić, Zadar

Fotografije u katalogu: iz fototeke Etnološkog odjela Narodnog muzeja
Snimio: Antun Travirka, Zadar

Slaganje robe u fagot (zavežljaj)

**NAJLJEPŠE ZAHVALJUJEM GOSPODINU SENKU SORIĆU NA SURADNJI
ISVOJ PRUŽENOJ POMOĆI**

Obrada teme, postava i katalog: Jasenka Lulić Štorić; Lektorica: Zlata Derossi;
Fotografije i povećanja: Antun Travirka; Color fotografije: Senko Sorić;
Tehnički suradnik na izložbi: Ivo Mrkić, Damir Tepšić; Izdavač: Narodni muzej Zadar;
Tisak: "Zadarska tiskara" Zadar, 2001; Naklada: 500 komada